

Dvoudílná publikace, která je výsledkem práce kolektivu Československo-sovětského institutu ČSAV se zabývá, jak ostatně vysvítá z jejího názvu, jednou z nejaktuálnějších otázek historických věd, totiž vytvořením světové socialistické soustavy.

V úvodu se autoři zamýšlejí nad vlivem II. světové války na krystalizaci revolučního procesu vzhledem k tomu, že "... to byla největší a nejničivější válka v dějinách lidstva obrátil se hněv těžce zkoušených národů proti původci tohoto utrpení, proti imperialismu a naopak ..." Sovětský svaz získal obrovskou autoritu ...".

V této souvislosti je poukázáno na vztah války a národně osvobozovacího boje národů. Kromě příznivých vnitřních, byly zde i vhodné vnější poměry, které působily na urychlení revolučního procesu. Šlo o: rozhodující účast SSSR na porážce fašismu, příchod socialistické armády jako osvoboditelky a konečně celkově příznivé mezinárodní předpoklady pro národní a státní existenci zemí, které se hlásily ke spolupráci se Sovětským svazem a budování nového společenského a státního zřízení.

Válka významně zasáhla i do poměrů mezi koloniemi především v Asii a jejich metropolemi. Odboj proti Japonsku se stal předzvěstí antikolonialistického hnutí po skončení války.

Válka však změnila i evropské poměry, kde se Sovětský svaz stal rozhodujícím činitelem při určování jejího budoucího spořádání. Připomenuty jsou konečně uzlové body vývoje jako Krymská a Postupimská konference, narůstání studené války (Trumanova doktrína, Marshallův plán), vznik RVHP a další.

Další obsah práce můžeme rozčlenit na několik částí: poválečný vývoj SSSR, vznik a upevnění lidové moci v zemích střední a jihovýchodní Evropy, revoluční přeměny v některých asijských zemích, obecně teoretické závěry.

Koncem války představoval Sovětský svaz vojensky i politicky nejvýznamnějšího činitele, bez jehož přímé a činné účasti se nemohl a nesměl řešit ani jeden z problémů poválečného uspořádání (Vojna i rabočij klass, ročník 1943). Autoři zde systematicky popisují hlavní otázky jeho vývoje ve vnitřní i zahraniční politice. Tak je věnována pozornost jeho koncepcím budoucího uspořádání Evropy, které úspěšně obhajoval na mezinárodních konferencích, tempům obnovy národního hospodářství a života společnosti vůbec a podobně. Zvláště je podtržena skutečnost, že studená válka se stala jedním z podstatných faktorů, které způsobily, že kolem něj se semkly státy socialistického společenství, garantem jejich vývoje se SSSR stal.

V jednotlivých kapitolách věnovaných socialistickým zemím si autoři vždy nejdříve všímají východisek národně osvobozovacího boje, dále počátku nové moci, zejména jejich střetů s třídně nepřátelskými živly a konečně vítězství a upevnění lidové demokracie.

Ve shodě s výsledky dosavadních bádání, zjišťují autoři zásadně shodné rysy národních a demokratických revolucí, i když přirozeně absolutně shodný průběh v té které zemi nemohly mít. Důležité ovšem bylo, že ve všech případech došlo k aplikaci taktiky lidové fronty, na jejíž půdě se semkly všechny demokratické síly, přičemž v některých případech se již prosadil jejich vyhraněně třídní charakter (Jugoslávie, Polsko).

Ve všech zemích musel být v té či oné formě sveden tvrdý boj s buržoazií. V některých případech fakticky přerostl do stavu občanské války (Polsko, Rumunsko), jinde byl veden pokojnějšími formami (Československo, Jugoslávie). Úroveň tohoto boje se odrazila i v rychlosti a intenzitě zásahů do vlastnictví buržoazie. Levice nejdříve všude přikročila k vyvlastnění především nejreakčnějších složek, zároveň byl splněn důležitý úkol ještě buržoazně demokratické revoluce, tj. pozemková reforma.

Tak, jak došlo k upevnění nové moci, byly zásahy zintenzivňovány. Vesměs došlo k dalším etapám nacionalizace průmyslu, počátkům plánování a podobně.

Velmi významnou se stala otázka složení státních orgánů. I zde se úroveň revoluce v podstatě odrazila v tom, do jaké míry byly tyto v rukách pokrokových sil, zejména komunistických stran. V některých zemích došlo k převzetí moci fakticky ihned s vyhnáním okupantů a fašistů (Jugoslávie, do značné míry Bulharsko), jinde bylo naopak třeba svést tvrdý boj s reakcí, která usilovala o získání rozhodujících pozic a vytlačení levicových složek (Maďarsko, Československo).

Jistými zvláštnostmi se konečně vyznačoval vývoj v zemích Asie, kde byly všechny otázky v té či oné formě ovlivněny protikolonialistickým hnutím jejich národů.

V obecně teoretickém závěru se autoři nejdříve opět vracejí k rozboru významu války a Sovětského svazu na vznik socialistické soustavy. Přímá souvislost je nalezena zejména mezi průběhem národně osvobozovacího hnutí a revolučním procesem.

Vznik lidových demokracií nebyl ovšem zcela jednoduchou záležitostí z hlediska mezinárodního ani vnitrostátního. Nová moc se musela potýkat mnohde s nedostatečně rozvinutým průmyslem, vyřešit národnostní problémy a podobně.

Autoři si kladou otázku, jaká opatření byla třeba realizovat, aby bylo zabezpečeno přerůstání revoluce v socialistickou. Důraz je zde opět položen na společné prvky jako ekonomické přeměny, svazek všech demokratických sil, vedoucí úloha strany dělnické třídy a podobně. Se vzni-

kem státu nového typu se konstituovaly i nové mezinárodní vztahy založené na principu vzájemné pomoci spolupráce a přátelství.

Práce autorského kolektivu je bezpochyby přínosem pro naši historii. Na prvním místě je třeba podtrhnout fakt, že jde o první dílo svého druhu, které je výsledkem činnosti československých vědců. Dále je to fakt, že se vedle známějších údajů může čtenář seznámit i s vývojem zemí méně známých, tedy asijského kontinentu. Bez povšimnutí nemůžeme nechat ani bohatý poznámkový aparát, jímž je každá kapitola opatřena.

Je přirozeně třeba vidět, že ne všechny části práce mají stejnou úroveň. Jde však mnohde o objektivní potíže. Tak např. v kapitole o Albánii je čtenář přímo upozorněn na praktickou nemožnost seznámit se blíže s literaturou, tím spíše původním pramenným materiálem. Obdobně to platí např. i o Číně.

Ke kladům práce patří bezpochyby její velká přehlednost a systematická, které z ní učiní nutnou součást aparátu především té části historických pracovníků, kteří se zabývají nejnovějšími dějinami socialistických zemí.

Pavel Mates